

DE
NATIONALE
OPERA

OPER!
AWARDS
2024
BEST OPERA COMPANY

FIDELIO

LUDWIG VAN BEETHOVEN

NATIONALE OPERA & BALLET

FIDELIO

LUDWIG VAN BEETHOVEN

Ludwig van Beethoven

Voorstellingen

5, 9*, 11, 17, 19, 23*, 26, 29 juni 2024

19:30/14:00* uur

Locatie

Nationale Opera & Ballet

Duur

2 uur en 45 minuten, inclusief een pauze

De voorstelling wordt in het Duits gezongen en gesproken, met boventiteling in het Nederlands en Engels.

Ludwig van Beethoven (1770-1827)

Nieuwe productie

FIDELIO

Opera in twee bedrijven

Libretto

Joseph Sonnleithner

Nieuwe dialogen van Andriy Zholdak

Wereldpremière

23 mei 1814

Kärntnertortheater, Wenen

Muzikale leiding

Andrés Orozco-Estrada

Regie en licht

Andriy Zholdak

Decor

Andriy Zholdak / Daniel Zholdak

Kostuums

Andriy Zholdak / Simon Machabeli

Video-ontwerp

Etienne Guiol

Associate video-ontwerp

Malo Lacroix

Dramaturgie

Luc Joosten

Don Fernando

Mark Kurmanbayev

Florestan

Eric Cutler

Rocco

James Creswell

Don Pizarro

Nicholas Brownlee

Leonore

Jacquelyn Wagner

Marzelline

Anna El-Khashem

Jaquino

Linard Vrielink

Erster Gefangener

Stefan Kennedy

Zweiter Gefangener

Peter Arink

Koninklijk Concertgebouworkest

Koor van De Nationale Opera

Instudering

Edward Ananian-Cooper

In het kader van het Holland Festival

... steeds het geheel voor ogen

- Beethoven, brief aan Georg Friedrich Treitschke,
begin maart 1814

INHOUD | CONTENT

6	In het kort
11	Fidelio - het verhaal van de voorstelling
12	Tijdslijn: Beethoven en zijn opera
19	In gesprek met regisseur Andriy Zholdak
25	Harmonie in mens en kosmos
29	Donkere energie
32	Het demonische
36	De onvoltooide God en het Kwaad
40	De alomvattende liefde
53	Fidelio - opera met een rijke opvoeringsgeschiedenis
58	Afscheid
60	Biografieën artistiek team
63	Biografieën zangers
66	Productieteam
	ENGLISH
74	In short
77	Fidelio - the story of the performance
79	Colofon
79	Toelichting op de afbeeldingen

To read this programme book in English, scan the QR code

IN HET KORT

Beethoven im Café, Eduard Closson, 1823, Beethoven-Haus Bonn

BEETHOVENS ENIGE OPERA

Ondanks zijn positie als belangrijkste componist van de vroege romantiek, voltooide Beethoven in zijn leven slechts één opera: *Fidelio*. Het werk komt tot stand in een periode waarin Beethoven mentaal zwaar getekend is door de gevolgen van zijn toenemende doofheid en het daaruit volgende isolement. De ontstaansgeschiedenis van *Fidelio* omspannt tien jaar, waarin Beethoven de opera tweemaal terugtrok en herschreef met hulp van verschillende librettisten. Het resultaat is een unicum in Beethovens oeuvre en een belangrijke pijler in het vroeg-romantische operarepertoire. Een werk dat niet alleen aansloot bij de tijdgeest van Beethoven, maar nog steeds relevant is.

- Lees op p. 58 een kort fragment uit het testament van Beethoven.

FIDELIO IN UITVOERING

Ruim 200 jaar na de eerste première is de opera een werk waar na Beethovens eigen bewerkingen nog steeds aan wordt gesleuteld. Het kent een rijke opvoeringsgeschiedenis met aanpassingen in de spreekteksten en wijzigingen in de muziek. Onder andere dirigenten als Otto Nicolai en Gustav Mahler of regisseurs als Gottfried Wagner en Johan Simons gaven hun eigen kijk op het werk en interpreteerden het op heel uiteenlopende manieren. Vaker vanuit een politiek oogpunt als bevrijdingsopera, omdat het oorspronkelijke verhaal zou teruggaan op waargebeurde feiten tijdens de Franse Revolutie, maar zeker niet uitsluitend.

- Lees op p. 53 meer over de opvoeringsgeschiedenis van *Fidelio*.

Deel van de partituur van *Fidelio*

Andriy Zholdak

'THROUGH THE LOOKING GLASS' MET ANDRIY ZHOLDAK

Met *Fidelio* maakt de Oekraïense theaterregisseur Andriy Zholdak zijn debuut bij De Nationale Opera. In zijn regie concentreert Andriy Zholdak zich niet op het illustreren van het verhaal, maar neemt hij het publiek mee naar een surrealistische en associatieve wereld die door de muziek van Beethoven wordt opgeroepen. Wat Zholdak betreft treedt in deze opera de verstoring van de harmonie en liefde en het gevecht van goed tegen kwaad, in onszelf en in het universum, op de voorgrond. *Fidelio* draagt een boodschap uit van hoop op een harmonisch leven en een wereld bevrijd van het kwaad. Zholdak schreef daarvoor een nieuw scenario met een nieuwe tekst.

- ▶ Op p. 19 lees je meer over Zholdaks interpretatie in een interview met de regisseur.

DE WERELD ACHTER DE SPIEGELS

In Zholdaks interpretatie ontvoert Pizarro Florestan naar zijn wereld achter de spiegel. Leonore doet er alles aan om haar geliefde uit die duistere wereld te bevrijden en zo de harmonie te herstellen. Zholdaks theatertaal is sterk geïnspireerd door de wereld van de mythen, de grote symbolen van de mensheid, de kunst, en de films van grote cineasten als Tarkovsky, Von Trier en Bergman. Film speelt ook letterlijk een grote rol in zijn regie. Om zijn wonderlijke werelden tot leven te roepen, gaat Zholdak als een soort beeldend kunstenaar op het podium te werk, en is hij naast voor de regie, ook medeverantwoordelijk voor het decor-, kostuum- en lichtontwerp.

- ▶ De afbeeldingen in dit programmaboek komen uit de verzameling die als inspiratie diende voor de voorstelling. U vindt een toelichting op p. 79.

Scènebeeld uit Andriy Zholdaks regie van *Blauwbaards burcht*, Opéra national de Lyon

“Als ik besef hoe blind en ellendig de mens is, wanneer ik heel het zwijgende heelal aanschouw en zie hoe de mens zonder inzicht als een verdoolde in deze uithoek van het universum aan zichzelf overgelaten is, zonder te weten wie hem daar heeft neergezet, wat hij er komt doen, wat er van hem zal worden als hij sterft, zonder in staat te zijn ook maar iets te weten, dan bevangt me een gevoel van ontzetting, zoals iemand die men in zijn slaap naar een afschrikwekkend en onbewoond eiland heeft vervoerd en die wakker wordt zonder ergens van af te weten en zonder een mogelijkheid om daar weg te komen. En dan verbaast mij, dat men niet vertwijfeld raakt door zo'n ellendige toestand.”

FLORESTAN: Gott! Welch Dunkel hier!
O grauenvolle Stille. Öd ist es um mich her.
Nichts lebet außer mir.

—

FLORESTAN: God! Wat een duisternis hier!
O gruwelijke stilte. Alles leeg om mij heen.
Niets leeft buiten mij.

- *Fidelio*, 2de bedrijf, 1ste toneel

FIDELIO - HET VERHAAL VAN DE VOORSTELLING

Beethoven is dood. De kwade genius, Pizarro, heeft de macht overgenomen. Hij zal de harmonie in de kosmos verstoren. Ook de liefde tussen Leonore en Florestan moet worden verbroken. Hij roept daarvoor de hulp in van Rocco, Marzeline en Jaquino. Pizarro ontvoert Florestan naar zijn wereld, achter de spiegel. Leonore gaat op zoek naar haar geliefde en belandt in een duistere droomwereld. Zij moet zichzelf en Florestan bevrijden van het Kwaad en de orde herstellen.

TIJDLIJN

BEETHOVEN EN ZIJN OPERA

1770

Op 17 december 1770 wordt Ludwig van Beethoven geboren in Bonn. Hij groeit op in een muzikantenfamilie. Zijn grootvader met dezelfde naam was een musicus uit Mecklen die naar Bonn verhuisde en Kapellmeester werd aan het hof van Clemens August van Beieren. Zijn zoon Johan was zanger en gaf viool- en pianoles. Johan zou zijn zoon Ludwig zijn eerste muzieklessen geven.

1792

Ludwig van Beethoven verhuist op 21-jarige leeftijd naar Wenen om er te studeren bij Joseph Haydn. Naast zijn studie als componist wordt Beethoven in Wenen snel bekend als concertpianist, die naast zijn eigen werk ook andermans werk uitvoert, met name dat van Mozart. In de loop der jaren krijgt hij steeds meer bekendheid als componist.

1798

Op 19 februari gaat de opera *Léonore, ou L'Amour conjugal* in première in Parijs. Het werk van componist Pierre Gaveaux en librettist Jean-Nicolas Bouilly sluit aan bij een reeks bevrijdingsopera's, die in Parijs in die tijd zeer populair waren. Het is een trend die later ook Wenen zal bereiken.

Ludwig van Beethoven

1803

In het voorjaar krijgt Beethoven van Emanuel Schikaneder, impresario van het Theater an der Wien, de opdracht om een opera te schrijven op een libretto van zijn hand met de titel *Vestas Feuer*. Als onderdeel van de vergoeding betreft Beethoven een appartement in het theater. Beethoven kan zijn aandacht echter niet bij het libretto houden, en steekt zijn tijd dat jaar vooral in zijn *Derde symfonie* en de *Waldstein-sonate*. Aan het einde van het jaar heeft hij slechts tien minuten muziek van de opera gecomponeerd.

Het Theater an der Wien, vlak na de bouw in 1801

WINTER 1803-1804

Beethoven ziet af van de verdere compositie van *Vestas Feuer* omdat het onderwerp hem niet meer aanspreekt. Hij ziet meer heil in de verhalen van de bevrijdingsopera. De Weense hofsecretaris, Joseph Sonnleithner, maakt een uitgebreide vertaling van het libretto van Bouilly's *Léonore*, en op basis van deze versie begint Beethoven met componeren.

1804-1805

Beethoven en Sonnleithner zijn niet de enigen die aan de haal gaan met het werk van Gaveaux en Bouilly. In het jaar voor de première van Beethovens werk gaan twee Italiaanse versies van het stuk in première. In oktober 1804 gaat een versie van de Italiaanse componist Ferdinando Paer in première in Dresden, een werk waarvan Beethoven de partituur waarschijnlijk kende. In juni 1805 gaat een versie van Simon Mayr in première in Padua.

20 NOVEMBER 1805

De opera *Fidelio* gaat in première in het Theater an der Wien, een week na de Franse inval in Wenen door Napoleon. Veel van Beethovens aanhangers waren de stad vanwege de inval ontvlucht, en de zalen waren vooral gevuld met Franse officieren die niet veel voelden voor Duitse opera. Het stuk werd slechts drie keer uitgevoerd. Hoewel Beethoven de titel *Leonore* prefereerde, gaf het theater het stuk de titel *Fidelio*, om verwarring met andere zettingen van hetzelfde verhaal te voorkomen.

29 MAART 1806

Een herwerkte versie van *Fidelio* wordt uitgevoerd, wederom in het Theater an der Wien. Met behulp van librettist Stephan von Breuningen herzielt Beethoven de volgorde van de verschillende nummers, schrapt passages en voegt nieuwe toe. Bovendien schrijft hij een nieuwe ouverture. De opera gaat van drie aktes naar twee, om meer aan te sluiten bij het originele libretto van Bouilly. Na twee uitvoeringen trekt Beethoven het werk terug, wellicht om een financiële kwestie met het theater.

1807

Voor een geplande uitvoering in Praag schrijft Beethoven een derde, nieuwe ouverture. Aangezien lang werd gedacht dat dit de originele ouverture uit 1805 was, kennen we deze nu als *Leonore ouverture nr. 1*. De originele ouverture uit 1805 staat bekend als *Nr. 2* en die uit 1806 als *Nr. 3*. De geplande uitvoering in Praag heeft overigens nooit plaatsgevonden.

1810

Een pianoreductie van de versie uit 1806 wordt uitgegeven, de eerste openbare uitgave van het werk.

Het Kärntnertortheater in 1823

1814

Op verzoek van een aantal zangers van het Kärntnertortheater in Wenen wordt *Fidelio* geprogrammeerd. Voor deze uitvoering herziet Beethoven de partituur nogmaals, deze keer met hulp van dichter Georg Friedrich Treitschke, in maart en april van dat jaar. Deze keer gaat Beethoven rigouzeur te werk. Passages die in 1806 werden verwijderd worden weer toegevoegd en er wordt meer aangepast en herschreven.

23 MEI 1814

De laatste versie van *Fidelio* gaat in première in het Kärntnertortheater. De nieuwe, vierde, ouverture die Beethoven voor deze versie schrijft is dan echter nog niet klaar, waardoor deze pas bij de tweede voorstelling drie dagen later ten gehore wordt gebracht. Het werk wordt positief ontvangen. In het publiek zit de dan 17-jarige Franz Schubert, hij heeft zijn schoolboeken verkocht om een kaartje te bemachtigen.

21 NOVEMBER 1814

De eerste uitvoering van *Fidelio* buiten Wenen vindt plaats in Praag.

1822

Fidelio wordt nogmaals uitgevoerd in Wenen. Beethoven, die de voorstelling vanwege zijn doofheid niet zelf kan dirigeren, spreekt zijn ongenoegen uit over de zangeres die de rol van Leonore zingt, de dan 17-jarige Wilhelmine Schröder-Devrient. Haar optreden betekent echter de grote doorbraak van haar en van het stuk, en ze zal de rol later meermaals zingen in onder meer Parijs en Londen. Zij wordt later één van Wagners lievelingssopranen.

1824

Fidelio maakt een triomftocht door Europa. Op 13 november 1824 zou reeds de eerste uitvoering van de opera in Amsterdam hebben plaatsgevonden. Het werk gaat in 1829 in première in Kopenhagen, in 1832 in Londen en beleeft in 1839 zelfs al een première in New York. In de loop van de 19de eeuw wordt *Fidelio* een van de belangrijkste werken in het operarepertoire.

1826

De volledige partituur van de versie uit 1814 wordt uitgegeven onder de naam *Fidelio* met opusnummer 72. De twee vroegere versies dragen hetzelfde opusnummer, maar staan bekend als *Leonore 1* en *Leonore 2*.

26 MAART 1827

Beethoven overlijdt op 56-jarige leeftijd in Wenen. Vanwege zijn toenemende doofheid raakt hij vanaf de jaren 1810 steeds meer in zichzelf gekeerd en verliest hij het contact met de samenleving. Zijn uitvaartdienst in de Weense Dreifaltigkeitskirche trekt zo'n 10.000 bezoekers.

Het graf van Ludwig van Beethoven op het Zentralfriedhof in Wenen

1945

In september 1945 is *Fidelio* in Berlijn de eerste opera die na de Tweede Wereldoorlog wordt uitgevoerd. De voorstelling werd geproduceerd door de Deutsche Oper Berlin, maar aangezien hun gebouw volledig was vernietigd tijdens de oorlog, vond de voorstelling plaats in het Theater des Westens, het enige onbeschadigde theater van Berlijn.

Günther Treptow en Karina Kutz als Florestan en Leonore, Deutsche Oper Berlin, September 1945

1946

Ook in Amsterdam is *Fidelio* in maart 1946 de eerste opera die na de Duitse bezetting in een volledige reeks voorstellingen te zien is. In december 1945 had het Gemeentelijk Theaterbedrijf Amsterdam, dat tijdens de bezetting was opgericht, al gepoogd een productie van *Tosca* op te zetten. Deze productie werd echter gestaakt vanwege het verzet tegen de vele zangers die ook voor de bezetter gewerkt hadden.

1986

Op 6 juni wordt in het dan nog te openen Muziektheater in Amsterdam, nu Nationale Opera & Ballet, een proefvoorstelling gehouden om het nieuwe theater te testen. Op het programma staat *Fidelio*, in regie van Harry Kupfer. De productie was de weken daarvoor uitgevoerd in de Amsterdamse Stadsschouwburg. Op de bok stond Edo de Waart, die leiding gaf aan het net opgerichte Nederlands Philharmonisch Orkest.

♥ HANDMADE
NECKLACE
STAINLESS
1 -----> 1
2 -----> 2

We zijn overal
omringd door
spiegels en

vergeten dat
ze een poort

vormen naar

een andere
wereld.

Simon Machabeli, kostuumontwerp voor Dark Angel/Fidelo

‘HONGERIG NAAR WAT IK NIET KEN’

Regisseur Andriy Zholdak in gesprek met
dramaturg Luc Joosten

“Wanneer het gaat over wat een kunstwerk in het algemeen, en *Fidelio* in het bijzonder, voor mij betekent, dan verwijs ik graag naar Francis Ford Coppola. Toen hem gevraagd werd waarover zijn *Godfather*-films gingen, verwees hij niet naar de voor de hand liggende onderwerpen als maffia, geweld of misdaad, maar zei hij: “De film gaat over familie”. Een onverwacht, maar treffend antwoord dat dit hele filmepos samenbrengt. Een centraal thema dat zich in verschillende lagen en vormen uit – soms letterlijk, maar vaak ook onderhuids. In die zin functioneert het thema als het ware als een magneet. Voor mij is die magneet in *Fidelio* ‘harmonie’.

Ik ben bij het werken aan deze regie bewust niet begonnen bij het libretto en de speeltaksten, maar heb intens geluisterd naar de muziek en de stemmen. Beethovens muziek is groter dan de handelingen. Er klinkt een andere dimensie in door, iets dat de banaliteit van het burgerlijke theaterstuk of een louter politieke allegorie overstijgt. Een religieuze, metafysische dimensie. Het is muziek met een enorme associatieve kracht, die ik op me laat inwerken. Het contrast tussen licht en donker, het overwinnen van de duisternis door het terugbrengen van de harmonie en de schoonheid: dat zijn de grote krachten in de muziek van *Fidelio*. En die tracht ik te vatten en te verbeelden. Dat wil niet zeggen dat alles voortdurend in een gewichtige of plechtige toon verloopt – ik wil het evenwicht bewaren dat in het leven bestaat tussen ernst en plezier, tussen lichtheid en zwaarte. Die balans is voor mij ook in het intensieve werkproces van groot belang.”

***Fidelio* speelt vandaag**

“Ik maak een *Fidelio* voor vandaag. Toen Nabokov *Lolita* schreef was het boek een groot schandaal in Amerika – dat effect heeft het boek vandaag niet meer. Als ik een *Lolita* zou regisseren, dan moet ik op zoek gaan naar eenzelfde gevoel, naar dezelfde intentie, hetzelfde conflict en dezelfde catastrofe. Op dezelfde manier moet ik *Fidelio* naar onze tijd brengen. Toen ik voor het eerst naar het libretto keek en het simpele liefdesverhaal las,

of de politieke intrige, en hoe de goede koning helpt alles weer in orde te brengen, viel me enerzijds de naïviteit op, en anderzijds hoe de onderliggende diepere boodschap verhuld werd door de concretisering van het verhaal en de handelingen. Daarom maak ik een abstracte interpretatie van de oorspronkelijke spreektekst en handeling.

Als je naar de toestand in de wereld van nu kijkt, met zijn oorlogen en onrecht, dan voel je dat de harmonie verstoord is. Dat is de sleutel voor wat ik vertel. Hoe ik dat doe is een ander verhaal. Maar de grote aantrekkingskracht blijft die gedachte van verstoorde harmonie. Natuurlijk gaat *Fidelio* ook over liefde, over Leonore, over de trouw aan haar echtgenoot en zijn bevrijding uit zijn politieke gevangenschap.

Vrijheid, verder gaan, is in de kunstwereld net zoals in de gehele schepping het doel.

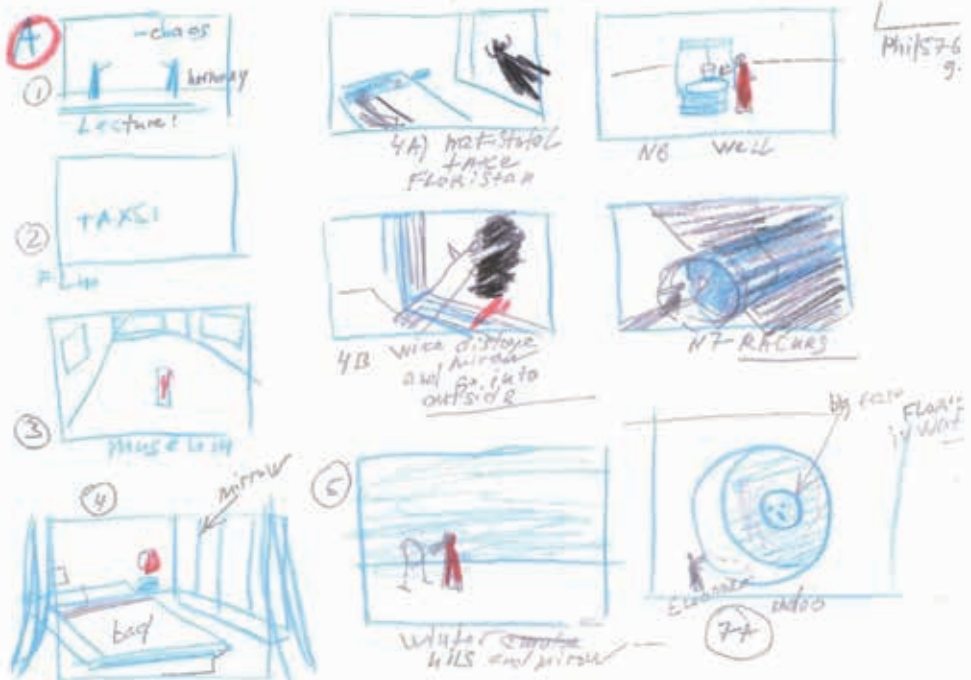
- Uit een brief van Beethoven, 1822

De harmonie is niet alleen iets dat in de wereld leeft, maar ook op het niveau van de kosmos, en op het menselijke, individuele leven. Als daar de harmonie verstoord is, grijpt men naar de wapens, bedriegt men zijn geliefde, gebruikt men geweld tegen kinderen... Mijn encenering begint daarom met een proloog: Leonore houdt een lezing op een wetenschappelijke conferentie waarin gesproken wordt over de invloed van duistere energie in de kosmos, en hoe deze energie de harmonie in de kosmos verstoort. Kort daarna wordt een keten van ongewone gebeurtenissen in gang gezet die de verhouding tussen de geliefden Leonore en Florestan zal verstoren."

Pizarro, de verpersoonlijking van het kwaad

"Ooit zag ik een interview met de Zweedse filmmaker Ingmar Bergman op leeftijd, die vertelt over zijn demonen en hoe deze zijn leven beheersen. Zo leven we allemaal met een reeks demonen, met verpersoonlijkingen van kwade krachten. Dat gegeven komt ook vaak terug in zijn films. Denk maar aan de beroemde schaakscène van de ridder en de dood in *Het Zevende Zegel*. Dat is een inspiratie voor mij.

Ik vertel het verhaal van *Fidelio* als een verhaal over mezelf. Hoe ik zelf geconfronteerd wordt met het kwaad in mij en daartegen moet vechten. Het kwaad bepaalt mee wie we zijn – het neemt verschillende vormen aan, steeds weer een ander kostuum, een andere taal, een ander geslacht. Uiteindelijk ontnemt het onze eigen zeggenschap. Als ik dit in mezelf herken, dan ga ik ervan uit dat dat ook bij anderen leeft. Ik geloof dat de harmonie en de liefde waarin de harmonie gerealiseerd wordt, het kwaad kunnen overwinnen.

Storyboard voor *Fidelio*, door Andriy Zholdak

Dat is een gedachte die de grenzen van religies overstijgt; of je nu Katholiek bent of Boeddhist, het gaat om het geloof in harmonie en liefde.

Pizarro is degene die de harmonie en de liefde wil verstoren. Voor mij is hij niet iemand die buiten onszelf staat, maar een onderdeel uitmaakt van wie we zijn en hoe de wereld in elkaar zit. Dat laat ik hem ook zeggen in de voorstelling: "Beethoven is dood – ik neem het over en zal kwaad zaaien, de orde verstoren. Ik ben deel van iedereen, en iedereen is een deel van mij." Hij voert Florestan weg van zijn geliefde Leonore en neemt hem – als een Mephisto – mee naar een Danteske wereld waarin de angsten, verlangens, nachtmerries, dromen, het verleden, pijn en geweld aanwezig zijn. Eigenlijk geef ik hiermee aan hoe het lot van Florestan zich voltrokken heeft nog voor we hem, zoals in het originele stuk het geval is, in een kerker aantreffen. Ik toon als het ware de tocht naar de kerker als het resultaat van een ontvoeringstocht door de meester van het kwaad.

De duivel spreekt ook een eigen taal. Hij heeft de menselijke taal afgelegd en gekozen om zich in cijfers uit te drukken – de taal van machines, van robots, van een harteloze wereld. Hij dwingt wie in zijn macht is die taal over te nemen. Zo kan hij ook de afstand tussen de geliefden vergroten. De taal functioneert zo niet als communicatiemiddel, maar zorgt juist voor afscheiding."

Leonore, c'est moi

"Op de vraag wie Leonore is, is er voor mij een eenvoudig antwoord, en daarvoor citeer ik

Flaubert: "Madame Bovary, dat ben ik." Leonore, dat ben ik. Pizarro is een soort Lucifer, de gevallen engel, hij is het kwaad dat het menselijke systeem wil vernietigen en hij vernietigt ook het kind in mij. Hij vernietigt de Waarheid die in het kind schuilgaat.

Maar Leonore is een krachtige vrouw. Zij gaat op zoek naar haar geliefde, vastbesloten de harmonie weer te herstellen. Ze probeert door de spiegel heen te breken waarlangs haar geliefde ontvoerd is. Ik moest daarbij onder andere denken aan Jean Cocteau's *Orphée*, en uiteraard aan die vreemde wereld van *Alice, through the looking glass*. De verhalen over afdalen in de onderwereld, of afreizen naar een andere wereld, zijn talrijk in onze cultuur. Ook Leonore daalt af in de cirkels van de hel, gaat de weg richting duisternis om haar geliefde terug in de wereld van het licht te brengen. Daarin sta ik in mijn vertelling niet ver af van wat in de originele tekst als betekenis aanwezig is. De strijd tussen licht en donker. De zoektocht in de menselijke krochten van de ziel, het overwinnen van de angst..."

De verhoudingen zijn veranderd

"Het publiek van vandaag is erg slim. Daarom wil ik in mijn voorstellingen het publiek iets aanreiken dat verder gaat dan een illustratie. De wereld die ik op het toneel laat zien is bevolkt met beelden, figuren en bewegingen, die als symbolen werken en bij het publiek associaties oproepen. Ik put daarvoor uit de rijkdom van de mythologie, de schilderkunst, de films van bijvoorbeeld Tarkovsky, von Trier, Bergman, Cocteau, uit de wereld van de kunst, de literatuur, van het leven en van de dromen.

Wat me interesseert in het werk van andere theatermakers, is hoe een regisseur met een bijzondere stem een verhaal vertelt over bijvoorbeeld liefde of oorlog. Ik beschouw iedere voorstelling als een boek, een encyclopedie met vele lagen, dat op meerdere manieren kan worden gelezen: de een kijkt alleen naar het verhaal, of naar de schoonheid, een ander leest de diepere lagen. De kunstvorm opera draagt die veelheid van lagen automatisch al in zich.

We kunnen vandaag de dag geen opera meer maken zoals vroeger. Het is 2024, we zijn een kwart eeuw onderweg in de 21ste eeuw. Vaak zie je in de grote operahuizen nog hoe de esthetiek van minstens dertig jaar geleden gehanteerd wordt. Die voorstellingen zijn allemaal heel professioneel gemaakt, met mooie decors en indrukwekkend licht, maar de tijden zijn veranderd. We leven nu tussen de quantum en kunstmatige intelligentie – de verhoudingen zijn veranderd. Daarop moeten we ook een antwoord bieden in de kunst. Ik word hongerig naar wat ik niet ken – dat is voor mij kunst. En die honger is mijn vertrekpunt."

Florestan.

Fidelio:

Florestan's dress → duress dance
he takes his heart's eat. →
(waterproof pocket!)

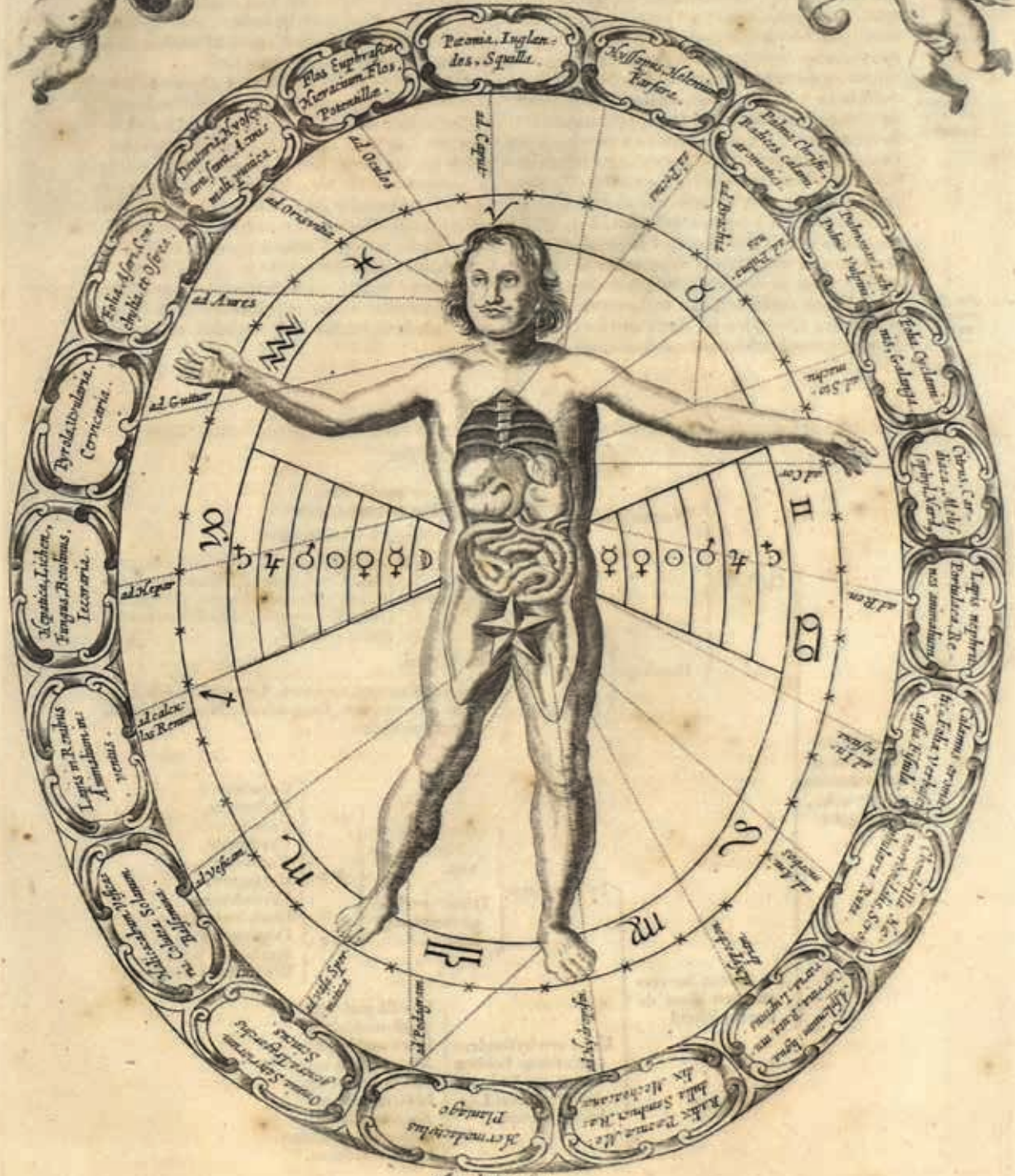
white ivory sand → shirt.
→ shiny light
colour shoes.

Diamond crown? jewellery. white roses on

TYPVS SYMPATHICVS MICROCOSMI CVM MEGACOSMO

hoc signaturas Plantarum, cum singulis humani corporis membris exprimens.

usque hucusque

In Ambitu figuræ Plantæ unicuique membro Corporis humani diffunduntur, quæ per lineas ad dicta membra ductas inveniuntur. Et si nosse Capras capias infirmitatibus quæ plantis conveniunt, sequere lineam à Vertice ductam, et illa tibi monstrabit in ambitu, Pæoniam, Inglestem, Squillam, quæ in capitis Signaturâ exprimens: ita quæque potentissimè contra capitis morbos à Medicis consuntur remedia. Porro facta in cæteris procedes: quæ cum facillimè sint, et amplius exponenda non audeo.

HARMONIE IN MENS EN KOSMOS

En hij, die alle macht bezat over de kosmos van sterfelijke en geestloze wezens, boog zich neer door de harmonieuze structuur van de hemelse sferen, scheurde de buitenste omhulling en toonde toen de prachtige gedaante van God aan de lagere natuur. De natuur zag hem in zijn overweldigende schoonheid en in het bezit van alle krachten van de beheerders en ze glimlachten in liefde en verlangen; Want ze zag het beeld van de buitengewoon mooie gedaante van 'de mens' in het water en zijn schaduw op de aarde. Maar de mens zag zijn eigen gelijkenis in de natuur, werd gegrepen door liefde en wilde daar wonen. Zijn wens en daad kwamen op hetzelfde moment en hij nam zijn intrek in de geesteloze vorm. De natuur ontving de minnaar en omarmde hem volledig en ze verenigden zich, want ze waren minnaars.

Subscribe now

Physics

Dark energy is mutating, with grave consequences for the cosmos

Something is tearing everything apart even faster than we thought – and not even atoms will survive, never mind our picture of how the universe evolved

By [Gilead Amit](#)

 6 December 2017

DONKERE ENERGIE

Susskind: Wat mysterieus is, is niet dat er donkere energie is [in de kosmos].
Wat mysterieus is, is dat er zo weinig van is.

Interviewer: Dus hoe gaan we om met dat mysterie?

Susskind: Wel, het enige dat we hierover kunnen zeggen – over die verschrikkelijk kleine hoeveelheid – is dat als ze veel groter zou zijn, we hier niet zouden zijn om de vraag te stellen.

Als er veel meer donkere energie zou zijn – en denk er aan wat donkere energie doet: ze heeft een afstotend karakter – dan zou alles elkaar afstoten.

Ons eigen bestaan is bijvoorbeeld afhankelijk van het bestaan van planeten en sterren.

Hoe zijn die ontstaan? Ze zijn gevormd door de zwaartekracht, die ze naar elkaar toe trekt.

Als deze kosmologische constante een groter afstotend karakter zou hebben, dan zou het de condensatie van de sterrenstelsels, en de sterren en de aarde enzovoort, hebben vertraagd.

Als de kosmologische constante maar een klein beetje sterker was dan de hoeveelheid die we ontdekten, zou ze hebben verhinderd dat sterren, sterrenstelsels, de aarde en vermoedelijk ook dat wij hier zouden zijn om de vraag te stellen.

We kunnen haar in verband brengen met ons eigen bestaan.

Interviewer: Dat zou een radicaal andere benadering van de wetenschap vragen.

Susskind: Ja, natuurlijk.

Nell mezzo del cammin di nostra vita
mi ritrovai per una selva oscura
ché la diritta via era smarrita

Lasciate ogni speranza, voi ch' intrate.

—

In het midden van de reis van ons leven
bevond ik me in een duister woud
want het juiste pad was verdwenen

Laat alle hoop varen, wie hier binnentreedt!

- Dante, *Inferno*

HET DEMONISCHE

Het meest verschrikkelijk verschijnt het demonische element wanneer het in bepaalde personen de boventoon voert. In de loop van mijn leven heb ik er zo verschillende kunnen observeren, sommigen dichtbij en anderen ver weg. Het zijn niet altijd de meest uitmuntende mensen, noch in geest, noch in talenten, en ze onderscheiden zichzelf zelden door vriendelijkheid van hart; maar er gaat een enorme kracht van hen uit, en ze oefenen een ongelooflijke macht uit over alle schepselen, zelfs over de elementen, en wie kan zeggen hoe ver zo'n effect zich zal uitstrekken? Alle verenigde morele krachten zijn machteloos tegen hen; het is tevergeefs dat het helderste deel van de mensen hen verdenkt als misleid of als bedriegers; de massa's worden door hen aangetrokken. Zelden of nooit zijn hun gelijken te vinden, en ze kunnen door niets anders overwonnen worden dan door het universum zelf, waarmee ze de strijd zijn begonnen; en uit zulke opmerkingen is misschien wel dat vreemde maar geweldige gezegde voortgekomen: *Nemo contra deum nisi deus ipse*. [Niemand tegen God, tenzij God zelf].

- Goethe, *Dichtung und Wahrheit*

DE ONVOLTOOIDE GOD EN HET KWAAD

Duisternis gaat aan God vooraf.

Helderheid ontstaat uit de nachtzijde van zijn wezen.

God is onvoltooid.

De afgrond in God is iets duisters, iets dat nog niet begrijpelijk is geworden voor zichzelf.

Maar de afgrond in God is ook wat alles mogelijk maakt.

En dat wat iets mogelijk maakt, kan ook een bedreiging zijn.

Het kan leven geven aan wat er is en het omvormen tot orde - maar het kan ook wat er is, op zichzelf terugwerpen, zodat de wetteloze chaos weer verschijnt als een afgrond.

De evolutie in de natuur is een dramatisch proces.

Een drama dat ook plaatsvindt in de mens.

In de mens kan de negatieve kant van wat mogelijk is - het onregelmatige, chaotische, disharmonische - bewust worden.

Daarom is er in de menselijke vrijheid de optie van het niets, van vernietiging, van chaos.

De mens is ingebed in de schepping, maar hij kan het verlangen voelen om zich ervan los te scheuren, om het te vernietigen. En dat is het kwaad.

Door zijn vrijheid kan de mens medeplichtig worden aan de onvoltooiden God.

De afgrond in God en de afgrond van het kwaad in de menselijke vrijheid zijn met elkaar verbonden. De mens is verbonden met God, maar hij is ook verbonden met de donkere kant van God.

Ha, welch ein Augenblick!
Die Rache werd ich kühlen,
Dich rufet dein Geschick!
In seinem Herzen wühlen,
O Wonne, große Glück!

—

Ha, wat een ogenblik!
Ik zal mijn wraak bekoelen,
Het noodlot roept mij!
Mijn dolk in zijn hart te steken!
O zaligheid! O groot geluk!

DE ALOMVATTENDE LIEFDE

De indeling van de Liefde in twee verschijningsvormen lijkt mij een goede: maar de geneeskunde heeft mij geleerd te observeren dat Liefde niet slechts een impuls is van menselijke zielen naar mooie mensen, maar de aantrekkingskracht vormt van alle schepselen op een grote verscheidenheid aan dingen, die werkt in de lichamen van alle dieren en alle groei op aarde, en praktisch in alles wat is; en ik heb geleerd hoe machtig en wonderbaarlijk en universeel de heerschappij van deze god is over alles, zowel het menselijke als goddelijke.

- Plato, *Symposion*

“Waarom is er geen taal die kan uitdrukken wat ver boven
 achting staat - ver boven alles - wat we nog kunnen
benoemen - oh wie kan jou beschrijven, en niet voelen dat
hoe graag hij ook over jou zou willen spreken – en dit alles
 jou niet bereikt - - - alleen in tonen.”

- Beethoven aan Gravin Josephine Deym,
 Wenen, eerste kwartaal van 1805

**De belangrijkste indruk die
Leonore [Fidelio] ons bezorgt
is de afdaling in de diepte
en de terugkeer naar boven,
uit de nacht in het zuivere
zonlicht.**

- Romain Rolland

DE ROEP OM BEVRIJDING

De ziel van het universum klaagde.
O goden waarom hebben jullie mij
geschapen? Wie heeft mij geschapen?
Op mij zijn toorn, plundering, geweld,
kwaad, schande, agressie en onder-
drukking neergekomen. Er is geen
beschermer voor mij anders dan U,
leer mij daarom goede daden waardoor
ik van zulke rampspoeden afkom.

- Zoroaster, Avesta

Er is geen ultieme verzoening in Beethoven; er is slechts een reeks utopische verzoeningen, maar ze zijn allemaal voorwaardelijk, eenzijdig, tijdelijk. Elk werk in Beethovens totale productie maakt deel uit van een groter geheel, en elke affirmatie, elk gelukkig einde, kijkt uit naar een nieuwe strijd, naar verdere kwellingen van introspectie, naar de winter, de dood en naar een nieuwe zegevierende conclusie. De werken zijn een eeuwigdurende cyclus van strijd, dood en wedergeboorte. Elk werk kijkt zowel achteruit als vooruit, want in het werk erkent het gelukkige einde de pijn die eraan voorafging.

“Lang - lang - duur - moge onze liefde worden - ze is zo nobel - zozeer gesteund op wederzijds respect en vriendschap. - zelfs de grote overeenkomst in zoveel dingen, in denken en voelen - oh, laat me hopen dat jouw hart nog lang voor mij zal kloppen - het mijne kan alleen - ophouden voor jou te kloppen - als - het helemaal stopt met kloppen - geliefde J. leef goed - maar ik hoop ook - dat je een beetje gelukkig wordt door mij - anders zou ik - egoïstisch zijn.”

- Beethoven aan Gravin Josephine Deym,
Wenen, maart/april 1805

BEVRIJDING

Socrates:

Stel nu dat hij met geweld de steile klim uit de grot op wordt gesleept en stevig wordt vastgehouden tot hij eindelijk in het licht van de zon staat. Denk je niet dat hij geagiteerd zou zijn en zelfs zou beginnen te klagen? Zouden zijn ogen onder dat licht niet bijna verblind zijn, niet in staat om dingen te onderscheiden die wij zelf echt noemen?

Glaukon:

Nee, hij zou ze eerst niet zien.

Socrates:

Het zou tijd kosten, neem ik aan, voor hem om te wennen aan het zien van hogere dingen. In het begin zou hij alleen de schaduwen kunnen zien. Dan reflecties van mensen en andere dingen in het water. Daarna zou hij de dingen zelf gaan zien. Dan zou hij de hemellichamen zien, en de hemel zelf 's nachts, waarbij hij het licht van de sterren en de maan met meer gemak zou zien dan de zon en haar licht overdag.

Glaukon:

Dat is inderdaad zo.

Socrates:

En dan, denk ik, zou hij eindelijk in staat zijn om naar de zon zelf te staren - noch als weerspiegeld in water, noch als een fantoombeeld op een andere plaats, maar op haar eigenlijke plaats zoals ze werkelijk is.

FIDELIO: OPERA MET EEN RIJKE OPVOERINGS- GESCHIEDENIS

Beethoven schreef slechts één opera. En die opera leek nooit af. Dat blijkt uit de inspanningen die de componist leverde om de opera na de wereldpremière nog verschillende keren te herzien. Ook de verdere opvoeringsgeschiedenis van het werk toont het beeld van een opera die aanzet geeft tot een creatieve omgang. Zowel de gesproken teksten als de muziek vormden het uitgangpunt van verscheidene nieuwe interpretaties.

Op 20 november 1805 ging Beethovens eerste en enige opera in première in het Theater an der Wien in Wenen, onder muzikale leiding van de componist zelf. Een krap jaar later al, besloot Beethoven zijn partituur te herzien. Op 29 maart 1806 ging in hetzelfde theater, en wederom onder muzikale leiding van de componist zelf, de eerste gereviseerde versie van de opera in première. Onder meer de oorspronkelijke ouverture (die onder de titel *Leonore ouverture nr. 2* bekendstaat) werd vervangen door de zogeheten *Leonore ouverture Nr. 3* (in C-groot). Maar Beethoven bleek nog steeds niet tevreden, en een tweede gereviseerde versie van *Fidelio* (Beethoven was inmiddels zelf deze titel ook gaan omarmen) ging op 23 mei 1814 in het Kärntnertortheater in Wenen in première. De nieuwe ouverture die voor deze versie werd geschreven, wordt de *Fidelio*-ouverture in E-groot genoemd. Na alle aanpassingen bleef een opera in twee bedrijven over in plaats van de drie bedrijven waarmee het werk aanvankelijk in première was gegaan.

Aanpassingen door dirigenten

Ook na Beethovens eigen bijschaafacties, werd er door dirigenten flink gesleuteld aan zijn *Fidelio*. Al snel werd bijvoorbeeld geprobeerd om de indrukwekkende *Leonore ouverture nr. 3* opnieuw in te zetten. Otto Nicolai plaatste de ouverture vóór de tweede akte in Wenen in 1841, Karl Anschütz gebruikte haar als tussenmuziek vóór de finale van de tweede akte in 1849. Die laatste inlassing werd een traditie sinds Gustav Mahlers productie van *Fidelio* in 1904. Na zijn aanstelling als directeur van de Hofopera in Wenen had Mahler zich met zijn *Fidelio* in velen opzichten aan iets nieuws gewaagd: hij had de eerste akte in twee

scènes verdeeld (de salon van de cipier en de binnenplaats van de gevangenis), Rocco's 'Goud-aria' geschrapt en de derde *Leonore*-overture dus tussen de kerker- en de slotscène geplaatst.

Maar er werden ook andere bewerkingen geprobeerd: in Leningrad in 1928 werd de overture ingevoegd na het trompetsignaal terwijl de uitvoerenden hun kostuums uittrokken om het werk af te sluiten als een 'plastische oratoriumcompositie'. Op die manier moest de afstand van het Sovjetvolk tot een koninklijk verordonneerde bevrijding tot uitdrukking worden gebracht. De overture werd zelfs als orkestraal naspel ná de finale gebruikt – bijvoorbeeld in de interpretatie van Gottfried Wagner (Bonn 1977) of in de productie van Joeri Ljoebimov (Stuttgart 1986), waarin in het zwart geklede vrouwen na de finale het toneel betraden en kaarsen aanstaken voor de gevangenen die teruggezonken waren in de kerkers, waarbij de derde *Leonore*-overture de voorstelling als het ware met een open vraag liet eindigen.

Ensceneringen

De uitvoeringen van *Fidelio* hebben door zijn uitvoeringsgeschiedenis heen heel uiteenlopende gedaantes aangenomen. Niet alleen op het muzikale vlak, middels aanpassingen aan de partituur, maar ook op ensceneringsniveau werd er veel geëxperimenteerd met het werk. *Fidelio* heeft zich als het ware als een kameleon aangepast aan de verschillende contexten waarbinnen het werd uitgevoerd. Zo ontkwam in de jaren twintig van de vorige eeuw ook Beethovens *Fidelio* niet aan de experimentele vrijheid die hoogtij vierde in de operawereld. In de jaren dertig kondigde zich een sterke afkeer van realistische interpretaties van *Fidelio* aan. In plaats daarvan wonnen mystificerende, pseudo-romantische ensceneringen terrein. Ze maakten de weg vrij voor het "völkisch-heroïsche" gebaar dat de Duitstalige podia na 1933 domineerde, vooral in het geval van *Fidelio*. Na de Tweede Wereldoorlog kreeg de karakterisering van het werk als een 'bevrijdingsopera' weer een heel nieuwe lading, waarvan de betekenis in elk tijdsgewricht weer andere connotaties oproept. Buiten kijf staat dat geen enkel ander muziektheaterstuk het gebrek aan vrijheid in de specifieke sociale omstandigheden waarin het wordt opgevoerd zo meedogenloos en met zo'n krachtig ethisch pathos blootlegt.

Scepsis ten opzichte van het libretto

Zelden werd er in operahuizen op de eerste *Leonore*-overture teruggegrepen. Een van de uitzonderingen was de productie van *Fidelio* in 2008 in het Palais Garnier in Parijs (muzikaal leider: Sylvain Cambreling, regisseur: Johan Simons). Bovendien gaf deze Parijse productie blijk van een scepsis ten opzichte van het oorspronkelijke libretto, een tendens die ook de recente uitvoeringsgeschiedenis van *Fidelio* typeert. Nieuwe versies van de gesproken delen zijn nu eerder regel dan uitzondering. Al in Wieland Wagners baanbrekende Stuttgart productie van *Fidelio* uit 1954, die op haar beurt werd geopend door de tweede *Leonore*-overture en ook het trio uit de eerdere versies bevatte, werden de dialogen vervangen door tekstuele intermezzo's, die werden voorgelezen door een verteller. In een oratorisch abstracte setting, ontdaan van historische ballast, werd de

opera in Wieland Wagners interpretatie zo grotendeels uit de sfeer van het politieke verwijderd – een reactie op de uitvoeringen van het werk in Nazi-Duitsland.

Tot de bemerkingswaardige premières van *Fidelio* behoren ook de Kasselse *Fidelio*-productie uit 1968. Regisseur Ulrich Melchinger, dirigent Gerd Albrecht en decorontwerper Thomas Richter-Forgach lieten niet alleen decor, kostuums en rekwisieten achterwege, maar ook de muziek werd radicaal ingekort. Het openingsduet tussen Marzelline en Jaquino en Rocco's 'Goud-aria', net als alle dialogen en ook het melodrama van de kerkerscène, werden geschrapt. Op de plek van de dialogen kwamen 20ste-eeuwse gedichten van onder meer Nelly Sachs, Apollinaire, Walter Bauer, Brecht, Jiří Orten en Henri Krea, die actuele politieke kwesties behandelden.

Voor zijn encenering in 1969 in Wuppertal besloot Kurt Horres zijn zangers uitsluitend te laten zingen. De oorspronkelijke gesproken dialogen maakten plaats voor nieuwe 'innerlijke monologen' die door acteurs op een audioband waren ingesproken en tijdens de voorstelling werden afgespeeld, en uiting moesten geven aan de reacties en motieven van de personages. Ook werd er al gekozen voor het volledig weglaten van de gesproken teksten uit de voorstelling, met als doel de emotionaliteit van de muziek op de voorgrond te laten treden. Dat was ook het geval was bij de meest recente Nederlandse uitvoering van *Fidelio* door de Nederlandse Reisopera in april 2023 (muzikale leiding: Otto Tausk, regie: John Fulljames).

Aanpassingen tonen

Over het bewerken van Beethovens materiaal werd door regisseurs niet geheimzinnig gedaan. Voor verschillende enceneringen werd een verteller ingevoegd, die de theatrale situatie benadrukte en de toeschouwer wees op de dramaturgische ingrepen die waren gedaan, zoals het invoegen van de derde *Leonore*-ouverture. Zo was bijvoorbeeld het geval bij bovengenoemde encenering van Kurt Horres in Wuppertal, en Nikolaus Lehnhoffs encenering uit 1974 in Bremen. Laatstgenoemde koos ervoor de verteller plaats te laten nemen op de eerste rij in het auditorium, waar hij commentaar leverde op dat wat zich op het toneel afspeelde.

Wat valt op te maken uit deze grove schets van *Fidelio*'s opvoeringsgeschiedenis, is dat Andriy Zholdaks radicale omgang met Beethovens materiaal geplaatsd kan worden binnen het kader van een langlopende bewerkingstraditie, een traditie die haast net zo lang bestaat als het werk zelf.

AFSCHEID

Zij alleen, de Kunst, hield mij terug; en het scheen mij onmogelijk, de wereld te verlaten, vóór ik dat alles had voortgebracht, waartoe ik mij geroepen voelde; en zo verdroeg ik dit ellendig leven.

Mogelijk betert het, mogelijk niet; ik ben bereid. Reeds op mijn 28ste levensjaar gedwongen Filosoof te worden, valt niet gemakkelijk, valt den kunstenaar zwaarder dan iemand anders.

Het is dan gedaan. Met vreugd ga ik de dood tegemoet. Vaarwel, en vergeet mij in den dood niet geheel; dat heb ik aan u verdiend, dewijl ik in mijn leven vaak aan u heb gedacht, om u gelukkig te maken, zo het zijn mag.

ARTISTIEK TEAM

ANDRÉS OROZCO-ESTRADA

Muzikale leiding

De Colombiaans-Oostenrijkse dirigent Andrés Orozco-Estrada studeerde directie en viool aan de Pontificia Universidad Javeriana in Bogotá, en zette zijn studie voort aan de Universität für Musik und darstellende Kunst in Wenen. In 2004 maakte hij zijn debuut bij het Tonkünstler Orchester Wien als last-minute invaller, waarna hij aldaar assistent-dirigent werd. Na zijn chef-dirigentschappen bij Tonkünstler Orchester Wien, het HR-Sinfonieorchester Frankfurt en het Houston Symphony Orchestra, is hij sinds dit seizoen chef-dirigent van het Orchestra Sinfonica Nazionale della RAI in Milaan. Ook is hij als chef-dirigent verbonden aan het Filarmónica Joven de Colombia en zal hij in 2025 worden benoemd tot Generalmusikdirektor van de stad Keulen, waarmee hij de leiding krijgt over het Gürzenich-Orchester Köln en Oper Köln. Verder werkt hij als gastdirigent samen met orkesten als de Wiener Philharmoniker, het New York Philharmonic Orchestra, Orchestre de Paris, het Rotterdams Philharmonisch Orkest, Radio Sinfonieorchester Berlin en het Koninklijk Concertgebouworkest. Hij was te gast bij operahuizen als Staatsoper Berlin, Teatro alla Scala in Milaan en de Wiener Staatsoper.
DNO-debuut

ANDRIY ZHOLDAK

Regie, decor, kostuums, licht en spreekteksten

De Oekraïense regisseur Andriy Zholdak

werd opgeleid in Moskou en stond een aantal jaar aan het hoofd van het Ukrainian Drama Theatre in Charkov. Hij staat bekend om zijn eigenzinnige theatertaal, geïnspireerd door het werk van filmregisseurs als Fellini, Ingmar Bergman en Tarkovsky. In zijn werk scheidt hij surrealistische droomwerelden waarin symboliek een grote rol speelt. Zijn werk was te zien op de Berliner Festspiele en de Wiener Festwochen. Voor zijn operadebuut, een regie van Tsjaikovski's *Eugene Onegin* voor het Mikhailovsky Theater in Sint-Petersburg, won hij in 2014 de 'Golden Mask', de meest prestigieuze theaterprijs van Rusland. Daarnaast werkte hij onder meer bij Opera Ballet Vlaanderen, Teatr Wielki, Theater Freiburg, Festival d'Aix-en-Provence en de Opéra de Lyon. In dit laatste huis werd zijn productie van Tsjaikovski's *Charodeyka* door het Duitse vakblad *Oper!* in 2019 benoemd tot productie van het jaar.
DNO-debuut

SIMON MACHABELI

Kostuums

De Georgische kostuumontwerper Simon Machabeli werkt voor theater en film en als modeontwerper. Na zijn studie in Georgië studeerde hij aan het Central Saint Martin's College of Art and Design in Londen. Naast zijn werk voor een aantal Georgische en internationale films en zijn werk in het theater, maakt hij ook werk voor catwalk shows. Hierbij laat hij zich inspireren door Georgische religieuze en sacrale kostuums en rituelen. Sinds 2015 werkt hij samen met de Fashion Week in Tbilisi. Hij werkte

veelvuldig samen met regisseur Andriy Zholdak voor zijn operawerk, onder andere voor het Mikhailovsky Theater in Sint-Petersburg, Theater Freiburg, Festival d'Aix-en-Provence en Opéra de Lyon. DNO-debuut

DANIEL ZHOLDAK

Decor

Daniel Zholdak studeerde aan de National Academy of Visual Arts and Architecture in Kiev, waar hij zich richtte op schilderkunst en kostuumontwerp. In zijn kunst en decorontwerpen laat hij zich inspireren door Italiaanse renaissance kunst, alsook door moderne kunst en videokunst. Hij maakte decorontwerpen voor toneel voor onder meer het Radu Stanca National Theatre in Sibiu, Roemenië, het National Theatre Marin Sorescu in Craiova, Roemenië, en de Wiener Festwochen. Op het gebied van opera maakte hij decorontwerpen en filmbeelden en werkte hij veelvuldig samen met Andriy Zholdak, onder meer voor het Mikhailovsky Theater in Sint-Petersburg, Teatr Wielki, Theater Freiburg, Festival d'Aix-en-Provence en Opéra de Lyon. DNO-debuut

ETIENNE GUIOL

Video-ontwerp

Etienne Guiol studeerde aan het École Émile Cohl in Lyon, waar hij zich richtte op tekenen en animatie. In 2012 richtte hij BK Digital Art Company op, dat zich richt op animatie voor met name theater, maar ook op projection mapping op gebouwen in onder meer Chartres, Leipzig, Beijing en

Casablanca. Hij werkte voor operahuizen als het Bolshoi Theater in Moskou, Opéra national de Paris, Opernhaus Zürich, Opéra de Monte-Carlo, Opéra de Lausanne en het Glyndebourne festival. Ook werkte hij samen met Andriy Zholdak, onder meer aan *Bluebeard's Castle* voor Opéra de Lyon. DNO-debuut

MALO LACROIX

Associate video-ontwerp

De in Frans-Guyana geboren Malo Lacroix studeerde aan het École Émile Cohl in Lyon en het École Presqu'île in Lyon. Hij werkt als videoregisseur en scenograaf en streeft ernaar verschillende disciplines te combineren tot nieuwe vormen van communicatie. Hij werkt zowel met fysieke installaties als met digitale kunst. Zijn werk werd gepresenteerd op de Berliner Festspiele, Théâtre du Chatelet in Parijs, het Musée Fabre in Montpellier en het Metropolitan Pavilion in New York. Ook werkte hij voor het Macerata Opera Festival aan Donizetti's *Lucia di Lammermoor* en voor de Philharmonie de Paris aan Stravinsky's *Le chant du Rossignol*. DNO-debuut

LUC JOOSTEN

Dramaturgie

Sinds 1993 werkt Luc Joosten als freelance productiedramaturg voor onder meer de Vlaamse Opera, De Munt en KlangBogen/Theater an der Wien. Zijn werk als dramaturg bracht hem ook naar De Nationale Opera en de operahuizen van Essen, Leipzig, Göteborg, Kopenhagen, Hamburg, Genève en English National Opera. Naast een

jarenlange samenwerking met Guy Joosten, werkte hij ook met regisseurs als Peter Konwitschny, Michael Thalheimer, Tatjana Gürbaca, Luk Perceval, David Hermann, David Bösch, Jan Fabre, Daniel Kramer, Mariame Clement, Kornel Mundruczo en met theatercollectief FC BERGMAN. Van 2010 tot 2018 was Joosten hoofd-dramaturg bij Opera Vlaanderen. Sinds 2018 is hij hoofd-dramaturg bij De Nationale Opera. Daarnaast is Joosten gastdocent aan de Universität Mozarteum van Salzburg, waar hij dramaturgie van het muziektheater doceert.

EDWARD ANANIAN-COOPER

Instudering Koor

De Australisch-Belgische dirigent Edward Ananian-Cooper studeerde koor- en orkestdirectie aan de Sibelius Academie in Helsinki. Hij won in 2017 de tweede prijs in de Northern Choir Conducting Competition in Denemarken, en is vervolgens regelmatig te gast geweest bij verschillende koren en ensembles. Sinds 2018 was hij vaste gastdirigent bij het Deens Radio Koor en artistiek leider van het koor van de Opéra de Limoges. In september 2022 is hij begonnen als artistiek leider van het Koor van De Nationale Opera.

ZANGERS

MARK KURMANBAYEV

Don Fernando

De Kazachstaanse bas Mark Kurmanbayev studeerde bij de beroemde dramatische sopraan Elena Pankratova. In december 2021 maakte Mark zijn debuut in Ravels *L'enfant et les Sortilèges* tijdens de World Opera Workshop. Onlangs debuteerde hij als Naroemov in Tsjaikovski's *Pique Dame* in Baden-Baden, waar hij werkte met Kirill Petrenko en de Berliner Philharmoniker.

Ook werkte hij met dirigenten Dmitry Korchak en Liubof Orfenova. Bij De Nationale Opera was Kurmanbayev eerder al te zien in de wereldpremière van *Animal Farm* (2023). Vanaf seizoen 2023/2024 is hij lid van De Nationale Opera Studio. In die hoedanigheid zong hij dit seizoen al de rollen van Joe in *Aufstieg und Fall der Stadt Mahagonny* (2023), Erster Priester/Zweiter geharnischter Mann in *Die Zauberflöte* (2023), Bass in *The Four Note Opera* (2024) en Sir Gualtiero Raleigh in *Roberto Devereux* (2024).

ERIC CUTLER

Florestan

De Amerikaanse tenor Eric Cutler studeerde aan het Luther College in zijn thuisstaat Iowa en was onderdeel van de Metropolitan Opera's Lindemann Young Artists Development Program. Bij de Metropolitan Opera debuteerde hij als Erster Gefangener in *Fidelio*, waarna hij er rollen zong als Tamino in *Die Zauberflöte* en Erik in *Der fliegende Holländer*. Recent was hij te gast bij onder meer de Semperoper Dresden als Der Kaiser in *Die Frau ohne Schatten*, de Bayerische

Staatsoper als Erik in *Der fliegende Holländer* en Max in *Der Freischütz*, bij de Wiener Staatsoper als Bacchus in *Ariadne auf Naxos*, bij Opernhaus Zürich als Siegmund in *Die Walküre* en bij Staatsoper Hamburg en de Osterfestspiele Salzburg in de titelrol in *Lohengrin*. Hij werkte samen met dirigenten als Christian Thielemann, Francois-Xavier Roth en Ivor Bolton. DNO-debuut

JAMES CRESWELL

Rocco

De Amerikaanse bas James Creswell studeerde aan Yale University en begon zijn carrière in de opleidingstrajecten van Los Angeles Opera en San Francisco Opera. Hierna was hij een solist bij de Komische Oper Berlin. Zijn repertoire is breed en beslaat rollen van Händel en Mozart tot Berg, Enescu en Janáček. Hij zong in operahuizen als de Metropolitan Opera, Santa Fe Opera, Teatro Real Madrid, Royal Opera House, English National Opera, Opéra national de Paris, Staatsoper Berlin en het Theater an der Wien. Ook is Creswell regelmatig te zien op het concertpodium. Zo zong hij de rol van Boer in Schönbergs *Gurre-Lieder* met het London Philharmonic Orchestra, het Hallé Orchestra en het Bergen Philharmonic. Bij De Nationale Opera zong hij eerder de rollen van Erster Nazarener in *Salome* (2017), Il Marchese di Calatrava in *La forza del destino* (2017) en Phorbas in *Oedipe* (2018).

NICHOLAS BROWNLEE**Don Pizarro**

De Amerikaanse bas-bariton Nicholas Brownlee begon zijn carrière als lid van het Los Angeles Opera's Young Artist Programme, en zong aldaar rollen in *La bohème*, *Die Zauberflöte*, *Salome* en *Les contes d'Hoffmann*. Daarna zong hij in operahuizen in de VS als de Metropolitan Opera, Santa Fe Opera en Dallas Opera, en zong hij in Europese huizen als Badisches Staatstheater Karlsruhe, Opernhaus Zürich, Oper Frankfurt, Gran Teatre del Liceu, de Wiener Staatsoper en de Bayerische Staatsoper. Hij werkte samen met regisseurs als Christof Loy, Barrie Kosky en Calixto Bieito. Hij zong concertprogramma's met onder andere Montreal Symphony Orchestra in samenwerking met Kent Nagano, en het Los Angeles Philharmonic Orchestra met Gustavo Dudamel. DNO-debuut

JACQUELYN WAGNER**Leonore**

Jacquelyn Wagner studeerde aan de Manhattan School of Music en aan de Oakland University of Michigan. Ze maakte haar professionele debuut bij de Deutsche Oper Berlin, waar ze later lid werd van het ensemble. Recent zong ze bij operahuizen als de Wiener Staatsoper, Teatro Real in Madrid, Opernhaus Zürich, de Semperoper in Dresden en op de Osterfestspiele in Salzburg, waar ze de rol van Elsa von Brabant zong in *Lohengrin* met Christian Thielemann. Ze werkte samen met orkesten als het Gewandhausorchester Leipzig en

het Tonhalle-Orchester Zürich en dirigenten als Andris Nelsons, Paavo Järvi, Myung-Whun Chung, Marc Albrecht en Daniele Gatti. Bij De Nationale Opera zong ze eerder de titelrol in Richard Strauss' *Arabella* (2014).

ANNA EL-KHASHEM**Marzeline**

De in Sint-Petersburg geboren sopraan Anna El-Kashem studeerde aan het Rimsky-Korsakov Staatsconservatorium in haar geboortestad. Ze was lid van de Opera Studio van de Bayerische Staatsoper in München en werd in 2017 lid van het ensemble aldaar, waar ze rollen zong als Barbarina in *Le nozze di Figaro*, Esmeralda in *Die verkaufte Braut*, Inès in *La Favorite* en Ksenia in *Boris Godoenov*. Sindsdien zong ze in operahuizen door heel Europa, waaronder recent bij Opéra national de Paris, de Wiener Staatsoper, Hessisches Staatstheater Wiesbaden, Staatsoper Stuttgart en Opernhaus Zürich. Ook werkte ze samen met dirigenten als Kirill Petrenko, Gustavo Dudamel, Ivor Bolton en Philippe Jordan. Komende zomer debuteert ze op de Salzburger Festspiele als Zerlina in *Don Giovanni* onder leiding van Teodor Currentzis. DNO-debuut

LINARD VRIELINK**Jaquino**

De Nederlandse tenor Linard Vrielink studeerde zang aan de Universität der Künste Berlin en maakte van 2017 tot 2020 deel uit van de operastudio van de

Staatsoper Berlin, waar hij veelvuldig samenwerkte met chef-dirigent Daniel Barenboim en dirigenten als Simon Rattle, Zubin Mehta en Peter Eötvös. Recent maakte hij zijn debuut bij Bergen National Opera als Tamino in *Die Zauberflöte*, en bij de NTR Zaterdagmatinee. In het concert-repertoire werkte Vrielink met de Berliner Philharmoniker met Kirill Petrenko, het London Symphony Orchestra met Simon Rattle, het Symphonieorchester des Bayerischen Rundfunk en het Orkest van de Achttiende Eeuw. Bij De Nationale Opera zong hij eerder de rol van een van de Juden in *Salome* (2022).

STEFAN KENNEDY

Eerster Gefangener

De Engelse tenor Stefan Kennedy studeerde aan het Clare College in Cambridge en rondde zijn master af aan het Royal College of Music in Londen. Vanaf 2017 studeerde hij aan de Dutch National Opera Academy, waar hij onder meer de rol van Ferrando vertolkte in Mozarts *Così fan tutte*. Hij maakte zijn debuut bij De Nationale Opera in de rol van Triplet in MacMillans *Clemency*. Bij Opera Zuid vertolkte hij de rollen van Analyst in Bernsteins *A Quiet Place* en Lysander in Britten's *A Midsummer Night's Dream*. Als oratoriumsolist werkte hij samen met de Nederlandse Händelvereniging, Cappella Amsterdam, de Nieuwe Philharmonie Utrecht en het Nederlands Kamerorkest.

PETER ARINK

Zweiter Gefangener

Peter Arink studeerde aan het conservatorium in Enschede en vervolgde daarna zijn opleiding aan het Utrechts Conservatorium. In 1993 debuteerde hij als Papageno in *Die Zauberflöte* op het Festival d'Auvers. Sindsdien zong hij vele rollen in binnen- en buitenland, waaronder Eerste Soldaat in *Salome*, Schaunard in *La bohème* en Collatinus in *The Rape of Lucretia*. Ook als oratoriumsolist heeft Arink een aanzienlijk repertoire opgebouwd met onder meer de *Matthäus-Passion* van Bach, *Die Schöpfung* en *Die Jahreszeiten* van Haydn en *Ein Deutsches Requiem* van Brahms. Sinds 2007 is Arink verbonden aan het Koor van De Nationale Opera, waar hij ook solo rollen zong als Bello in *La fanciulla del West*, Edelman in *De legende van de onzichtbare stad Kitesj* en Petrovitsj in *Jevgeni Onjegin*.

PRODUCTIETEAM

Assistent-dirigent

Aldert Vermeulen

Assistent-regisseurs

Frans Willem de Haas

Maarten van Grootel

Associate lichtontwerper

Cor van den Brink

Avondregie

Frans Willem de Haas

Maarten van Grootel

Repetitoren

Nathalie Dang

Ernst Munneke

Taalcoach

Miriam Kaltenbrunner

Assistent-koordirigent

Kuo-Jen Mao

Taalcoach koor

Cora Schmeiser

Eerste voorstellingsleider

Joost Schoenmakers

Showcaller

Pieter Loman

Voorstellingsleiders

Julia van Berkel

Emma Eberlijn

Zoë Pael (stage)

Artistieke planning

Margot Vervliet

Kinderbegeleider

Manon Wittebol

Assistent kostuumproductie

Maarten van Mulken

Mariama Lechleitner

Eerste toneelmeester

Jop van den Berg

Eerste belichter

Coen van der Hoeven

Eerste rekwisiteur

Peter Paul Oort

Eerste kleder

Jenny Henger

Eerste grimeur

Isabel Ahn

Geluidsontwerp

Juan Verdaguer

Geluidstechnici

Leonardo Santos

Hans van Wegen

Licht operator

Erik Vrees

Video operator

Joshua Sahanaja

Titelregie

Eveline Karssen

Bediening boventiteling

Maxim Paulissen

Hoofd muziekbibliotheek

Rudolf Weges

Productievoorbereider

Sieger Kotterer

Productieleider

Edgar Lamaker

KOOR VAN DE NATIONALE OPERA

Sopranen

Patricia Atallah
Lisette Bolle
Taylor Burgess
Jeanneke van Buul
Caroline Cartens
Melanie Greve
Marlina Deasy Hartanto
Maaïke Hupperetz
Oleksandra Lenyshyn
Simone van Lieshout
Tomoko Makuuchi
Vesna Miletic
Sara Pegoraro
Lise Petrovitch
Sandra Siniväli

Alten

Irmgard von Asmuth
Elsa Barthas
Anneleen Bijnen
Daniëlla Buijck
Rut Codina Palacio
Liza Lozica
Yvonne Kok
Fang Fang Kong
Maria Kowan
Maaïke Molenaar
Emma Nelson
Sophia Patsi
Marieke Reuten
Leonie van Rheden
Ruth Willemse

Tenoren

Frank Engel
Milan Faas
Cato Fordham
Dimo Georgiev
Erik Janse
Stefan Kennedy
Raimonds Linajs
Tigran Matinyan
Frank Nieuwenkamp
Richard Prada
Mitch Raemaekers
Mirco Schmidt
François Soons
Julien Traniello
Jeroen de Vaal
Rudi de Vries

Bassen

Ronald Aijtink
Peter Arink
Jorne van Bergeijk
Nicolas Clemens
Agris Hartmanis
Hans Pieter Herman
Tom Jansen
Geert van der Kaaij
Richard Meijer
Matthijs Mesdag
Maksym Nazarenko
Christiaan Peters
Matthijs Schelvis
Jaap Sletterink
Rob Wanders
Jouke Wijmenga

FIGURATIE

Floor Scholten
Martje de Mol
Maurits van der Roest
Bert Mulder
Wil Brandhorst
Jochem van der Zaag
Samuele Ninci
Sofia Garcia Miramon

Kinder-figuratie

Huub Hennekens
Jonas Kool
Juliëtte Broos
Ruza Haalmeijer

KONINKLIJK CONCERTGEBOUWORKEST

Eerste viool

Tjeerd Top
Ursula Schoch
Marleen Asberg
Keiko Iwata
Tomoko Kurita
Henriette Luytjes
Borika van den Booren
Junko Naito
Benjamin Peled
Nienke van Rijn
Jelena Ristic
Michael Waterman
Mirelys Morgan Verdecia

Tweede viool

Alessandro Di Giacomo
Caroline Strumphler
Jaewon Lee
Elise Besemer
Anna de Vey Mestdagh
Leonie Bot
Nadia Ettinger
Corline Groen
Gregor Horsch
Sanne Hunfeld
Sjaan Oomen
Jane Piper
Eke van Spiegel
Joanna Westers

Altviool

Michael Gieler
Saeko Oguma
Frederik Boits
Roland Krämer
Guus Jeukendrup
Eva Smit

Yoko Bungeroth
Martina Forni
Vilém Kijonka
Edith van Moergastel
Anna den Herder
Anna Smith

Cello

Tatjana Vassiljeva
Johan van Iersel
Benedikt Enzler
Chris van Balen
Jérôme Fruchart
Christian Hacker
Maartje-Maria den Herder
Boris Nedialkov
Clément Peigné
Honorine Schaeffer

Contrabas

Dominic Seldis
Théotime Voisin
Rob Dirksen
Léo Genet
Felix Lashmar
Georgie Poad
Nicky Schwartz
Olivier Thiery

Fluit

Kersten McCall
Julie Moulin
Vincent Cortvrint

Hobo

Alexei Ogrintchiouk
Alexander Krimer

Klarinet

Olivier Patey
Davide Lattuada

Fagot

Gustavo Nunez
Justin Cherry
Simon Van Holen

Hoorn

Laurens Woudenberg
Jonathan Wegloop
José Sogorb
Jaap van der Vliet

Trompet

Omar Tomasoni
Hans Alting
Álvaro Garcia Martín

Trombone

Sebastiaan Kemner (5, 9 juni) / Jörgen van Rijen (11, 17, 19, 23, 26, 29 juni)
Nico Schippers (5, 9, 11, 17 juni) / Martin Schippers (19, 23, 26, 29 juni)
Raymond Munnecom

Pauken

Tomohiro Ando

DE NATIONALE OPERA

De Nationale Opera staat bekend om haar diverse programmering van zowel klassieke als moderne opera's en het constant hoge niveau van haar voorstellingen. Met vernieuwende producties, speciaal voor De Nationale Opera gecomponeerde werken en een frisse blik op bekend repertoire wordt de kunstvorm levendig gehouden voor de toekomst. Sinds september 2018 is Sophie de Lint directeur van De Nationale Opera.

Het gezelschap werd opgericht in december 1964 en maakte een ontwikkeling door van repertoiregezelschap naar stagionegezelschap. Dat betekent dat De Nationale Opera geen vast ensemble heeft en dat er gemiddeld één opera per maand te zien is. Hiervoor worden gastsolisten en afzonderlijke artistieke teams aangetrokken. Geregeld komen coproducties tot stand met gerenommeerde internationale operagezelschappen.

KOOR VAN DE NATIONALE OPERA

Het vaste Koor van De Nationale Opera bestaat uit vijftig zangers en wordt regelmatig aangevuld met extra koorleden voor de grote producties. Het Koor van De Nationale Opera heeft al heel wat mijlpalen op zijn naam staan, waaronder *Saint François d'Assise*, *Lady Macbeth van Mtsensk*, *Boris Godoenov*, *La Juive*, *Les Troyens*, *Jevgeni Onjegin*, *Parsifal*, *De legende van de onzichtbare stad Kitesj*, *La forza del destino*, *Das Floß der Medusa*, *Oedipe*, *Tannhäuser*, *Nabucco* en *Carmen*, evenals concerten van *Der fliegende Holländer* in Rotterdam, Parijs en Dortmund en Poulencs *Gloria* in het Concertgebouw. Van 2014 tot het voorjaar van 2021 was Ching-Lien Wu artistiek leider van het Koor van De Nationale Opera. Sinds september 2022 is Edward Ananian-Cooper artistiek leider van het Koor.

KONINKLIJK CONCERTGEBOUW- ORKEST

Het Koninklijk Concertgebouworkest behoort tot de wereldtop. Sinds de oprichting in 1888 werkt het orkest samen met de meest vooraanstaande dirigenten en solisten. Klaus Mäkelä is artistiek partner en begint in 2027 als chef-dirigent.

Het orkest geeft jaarlijks zo'n tachtig concerten in het Concertgebouw en veertig op andere belangrijke podia, en bereikt publiek wereldwijd met video's, streams, en radio- en tv-uitzendingen.

Met De Nationale Opera onderhoudt het orkest een lange samenwerking. De afgelopen seizoenen speelde het orkest onder meer in de producties *Die Ersten Menschen*, *Der Freischütz* en *Rusalka*. In juni 2025 zal het orkest bij De Nationale Opera *Boris Godoenov* uitvoeren.

IN SHORT

Beethoven im Café, Eduard Closson, 1823,
Beethoven-Haus Bonn

BEETHOVEN'S ONLY OPERA

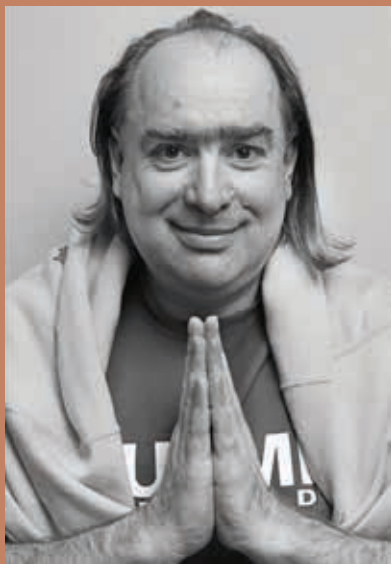
Despite his position as the most important composer of early Romanticism, Beethoven completed only one opera in his lifetime: *Fidelio*. The work was created at a time when Beethoven was heavily mentally scarred by the effects of his increasing deafness and subsequent isolation. The genesis of *Fidelio* spans ten years, during which Beethoven withdrew the opera twice and rewrote it with the help of several librettists. The result is unique in Beethoven's oeuvre and an important pillar in the early Romantic opera repertoire. A work that not only matched Beethoven's zeitgeist but is still relevant today.

FIDELIO IN PERFORMANCE

More than 200 years after its first premiere, the opera is a work that continues to be tinkered with after Beethoven's own adaptations. It has a rich performance history with adaptations in the spoken texts and changes in the music. Conductors like Otto Nicolai and Gustav Mahler or directors like Gottfried Wagner and Johan Simons, among others, gave their own take on the work and interpreted it in very different ways. More often from a political point of view as a liberation opera, as the original story would trace back to true events during the French Revolution, but certainly not exclusively.

Part of the *Fidelio*-score

Andriy Zholdak

'THROUGH THE LOOKING GLASS' WITH ANDRIY ZHOLDAK

With *Fidelio*, Ukrainian theatre director Andriy Zholdak makes his debut at Dutch National Opera. In his direction, Andriy Zholdak does not concentrate on illustrating the story, but takes the audience into a surreal and associative world evoked by Beethoven's music. As far as Zholdak is concerned, the disruption of harmony and love and the fight of good against evil, in ourselves and in the universe, comes to the fore in this opera. *Fidelio* carries a message of hope for a harmonious life and a world freed from evil. Zholdak wrote a new script with a new text for it.

THE WORLD BEHIND THE MIRRORS

In Zholdak's interpretation, Pizarro kidnaps Florestan to his world behind the mirror. Leonore does everything in her power to free her lover from that dark world to restore harmony. Zholdak's theatrical language is heavily inspired by the world of myths, the great symbols of humanity, art, and the films of great filmmakers like Tarkovsky, Von Trier and Bergman. Film also literally plays a big role in his directing. To bring his wondrous worlds to life, Zholdak takes to the stage like a visual artist, and in addition to directing, he is also co-responsible for set, costume and lighting design.

- The images in this programme book come from the collection that inspired the performance. You will find an explanation on p. 79.

Scene from Andriy Zholdak's *Bluebeard's Castle*, Opéra national de Lyon

FIDELIO - THE STORY OF THE PERFORMANCE

Beethoven is dead. The evil genius Pizarro has seized power and plans to disrupt the harmony of the cosmos. He also wants to put an end to the love affair between Leonore and Florestan. So he calls on the help of Rocco, Marzeline and Jaquino.

Pizarro kidnaps Florestan and takes him to Pizarro's world behind the looking glass. Leonore goes in search of her lover and ends up in a dark dreamworld. She must liberate herself and Florestan from Evil and restore order.

STEUN DE NATIONALE OPERA

De Nationale Opera brengt al decennia bijzondere muziektheatervoorstellingen van het allerhoogste niveau. Met grote gedrevenheid en artistieke durf werken we aan producties waarin we traditie en vernieuwing samensmeden. Dat bezorgt ons al vele jaren nationale en internationale faam.

We zijn artistiek en zakelijk kerngezond en om dat te blijven, hebben we uw steun nodig. Natuurlijk door onze voorstellingen te blijven bezoeken, maar – indien mogelijk – ook door middel van een financiële bijdrage. Met uw steun kunnen wij spraakmakende producties van het allerhoogste niveau blijven maken. Voorstellingen die u verrassen, raken en inspireren!

Meer weten?

Voor meer informatie over de mogelijkheden kunt u contact opnemen met Marthe Seydel via m.seydel@operaballet.nl of kijken op operaballet.nl/steun-ons.

Deze productie is onderdeel van

DE NATIONALE OPERA DANKT

SUBSIDIËNTEN

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

× Gemeente
× Amsterdam

HOOFDSPONSOR NATIONALE OPERA & BALLET

HOUTHOFF

PARTNER NATIONALE OPERA & BALLET

FONDS 21

PARTNERS DE NATIONALE OPERA STUDIO

O A
D M
O M

VandenEnde
FOUNDATION

PIETER HOUBOLT
FONDS

PARTICULIEREN NATIONALE OPERA & BALLET FONDS

Vrienden en Geefkringleden van De Nationale Opera, Patrons en Young Patrons van Nationale Opera & Ballet en alle donateurs die bijdroegen aan deze productie.

NO&B BUSINESS LOUNGE LEDEN

Houthoff, ING, Loyens & Loeff, De Nederlandsche Bank, SPIE Nederland B.V., Snippe Projecten B.V., Endymion Amsterdam, Rodriguez B.V., Höcker Advocaten, 1nergiek, QA Consulting, Optimix Vermogensbeheer, Quality Services

PARTNER

Matrix Fitness

COLOFON

Uitgever

Nationale Opera & Ballet

Directeur De Nationale Opera

Sophie de Lint

Algemeen directeur

Stijn Schoonderwoerd

Directeur Het Nationale Ballet

Ted Brandsen

Directeur Techniek en Productie

Bob Brandsen

Directeur Financiën

Miek de Ruijter

Raad van Toezicht

Louise Fresco (voorzitter), Jacobina Brinkman, Rochdi Darrazi, Bernard Focroulle, Maarten Gelderman, Sadik Harchaoui, Tjark Tjin-A-Tsoi, Monique Vogelzang, Paul Waarts

Samenstelling en redactie

Luc Joosten, Jasmijn van Wijnen en Maxim Paulissen

Tekstredactie

Luc Joosten, Jasmijn van Wijnen en Maxim Paulissen

Grafisch ontwerp

Lesley Moore

Opmaak

Bibi de Bruijn

Productie

Saskia van Dongen

Druk

Tuijtel/Damen

Teksten

In het kort: Nederlands: Maxim Paulissen, Jasmijn van Wijnen en Luc Joosten.

English translation: Clare Wilkinson

Pagina 8: Uit *Pensées*, Blaise Pascal, 1669,

Nederlands: Frank de Graaff.

Fidelio - Het verhaal van de voorstelling:

Nederlands: Luc Joosten.

English translation: Clare Wilkinson.

Tijdslijn: Maxim Paulissen, originele bijdrage (2024).

'Hongerig naar wat ik niet ken': Luc Joosten, originele bijdrage (2024).

Harmonie in mens en kosmos: Fragment uit *Corpus Hermeticum*, boek 14, ca. 200-300 na Chr., Nederlands: Luc Joosten.

Donkere energie: Uit een interview met Leonard Susskind, 2007, Nederlands: Luc Joosten.

Het demonische: Fragment uit: *Aus meinem Leben: Dichtung und Wahrheit*, Johann Wolfgang von Goethe, 1833, Nederlands: Luc Joosten.

De onvoltooide God en het kwaad: Fragment uit *Das Böse oder Das Drama der Freiheit*, Rüdiger Safranski, München, Hanser, 1997, Nederlands: Luc Joosten.

De alomvattende liefde: Fragment uit *Symposium*, Plato, ca. 385-378 v. Chr., Nederlands: Luc Joosten.

Pagina 42: Fragment uit *Vie de Beethoven*, Romain Rolland, 1903, Nederlands: Luc Joosten.

Pagina 44: Fragment uit *Avesta, Gatha-Ba Maani*, 1366/1997, Nederlands: Luc Joosten.

Pagina 47: Fragment uit *Beethoven*, Maynard Solomon, New York, Schirmer, 1977, Nederlands: Luc Joosten.

Pagina 50 en 51: Fragment uit *Staat*, Plato, ca. 380 v. Chr., Nederlands: Luc Joosten.

Fidelio: opera met een rijke opvoeringsgeschiedenis: Luc Joosten en Jasmijn van Wijnen, originele bijdrage (2024).

Afscheid: Fragment uit het *Heiligenstädter Testament*, Ludwig van Beethoven, 6 oktober 1802, Nederlands: gebaseerd op een artikel uit *Vaderlandsche letteroefeningen*, jaargang 1828.

Biografieën: Maxim Paulissen

Muziekrechten

Fidelio

Opera in twee bedrijven

Uitgegeven door: © Beethovenhaus Bonn / G. Henle Verlag München / Bärenreiter-Verlag Kassel

Rechthebbenden die menen aan deze uitgave aanspraken te kunnen ontlenen, wordt verzocht contact op te nemen met de uitgever. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

CIP-gegevens Koninklijke Bibliotheek, Den Haag

Fidelio [samenstelling Luc Joosten, Jasmijn van Wijnen en Maxim Paulissen]. Amsterdam, De Nationale Opera.

ISBN/EAN: 9789050823517

Trefw.: Fidelio, Ludwig van Beethoven,

Andriy Zholdak, Andrés Orozco-Estrada.

TOELICHTING OP DE AFBEELDINGEN

Campagnebeeld: Marta Syrko

Pagina 2: Portret van Ludwig van Beethoven, door Joseph Willibrord Mähler, 1804/1805.

Pagina 4: Allegorie van de kunst als jacht op het kunstwerk. Een bord dat regisseur Andriy Zholdak vond op het Waterlooplein tijdens zijn verblijf in Amsterdam.

Pagina 10: Boven links: *Aan de ingang van de hel*, prent bij Dantes *Inferno*, Gustave Doré, 1861. Boven rechts: Door de spiegel, filmstill uit *Le Testament d'Orphée*, Jean Cocteau, 1960. Midden links: *Een ontmoeting met de Wolf*, prent van Gustave Doré, 1867. Midden midden: *De spiegel ijdelheid/identiteit*, detail uit een wandtapijt van Nicholas Bataille, *Apocalyps van Anger*, ca. 1375. Midden rechts: *Denkend aan de geliefde voor het slapengaan*, uit: Max Ernst, *Une semaine de bonté*, 1934. Beneden links: *Een omhelzing met een engel*, uit: Max Ernst, *Une semaine de bonté*, 1934. Beneden rechts: *Dwalend door de onderwereld*, filmstill uit: *Le Testament d'Orphée*, Jean Cocteau, 1960. Pagina 16 en 17: Omringd door spiegels. Foto's van o.a. Andriy Zholdak tijdens zijn verblijf in Amsterdam. Pagina 24: *De Harmonie tussen micro- en macrocosmos*, van: Athanasius Kircher, *Typus Sympathicus Microcosmi cum Megacosmo*, 1652. Pagina 26 en 27: *De ringen van de hel*, illustratie bij de *Goddelijke Komedie van Dante*, Sandro Botticelli, ca. 1485. Pagina 28: *De verstorende werking van Dark Energy*, snapshot uit the New Scientist, 2017. Pagina 30 en 31: *Alleen in het donkere woud*, gravure bij Dantes *Inferno*, Gustave Doré, 1861. Pagina 33: *Een verschijning. Een reflectie*, foto van Andriy Zholdak in de gangen van NO&B, 2024. Pagina 34 en 35: *Het verbrande woud*. Pagina 38 en 39: Boven links: *De Engel overwint het kwaad*, uit: Luther Bijbel, *De sleutel tot de bodemloze put*, 1534. Boven midden: *Verzengend vuur*. Schilderij van John Martin, *De vernietiging van Sodom en Gomorrah*, 1852. Boven rechts: *Let me burn*, Christian Schloe, 2013. Midden/onder links: *De Verleiding door de Duivel*, detail uit: Luca Signorelli, *De preken van de Antichrist*, ca. 1504. Midden midden: *Gered uit de onderwereld?* Schilderij van Gaetano Gandolfi, *Orfeo et Euridice*, 1802. Midden rechts: *De kelk van de Apocalyptische ruiter*, detail uit de illustratie *Lambeth Apocalyps*, ca. 1265. Beneden midden: *Op de terugweg uit de Onderwereld*, schilderij van John Roddam Spencer, *Orpheus en Eurydice aan de oevers van de Styx*, 1878. Beneden rechts: *De onthoofding*, schilderij van een onbekende Vlaamse Meester, *De Onthoofding van de Heilige Catharina*, s.d. Pagina 43: Skylight cave, Oregon. Pagina 45 en 46:

Boven links: *Een gevallen engel en de bevrijding*, uit: Max Ernst, *Une semaine de bonté*, 1934. Boven rechts: *De lichtheid van de zomerjurk*, schilderij van Sandro Botticelli, *La Primavera*, ca. 1482. Midden rechts: *De droom van de Rede en zijn monsters*, uit: Francisco de Goya, *Los Caprichos*, ca. 1797. Pagina 46: *Beethoven omgeven door engelen en een arend*, Beethoven-monument van Max Klingler, Leipzig, 1902. Pagina 48: *Aan het einde de harmonie en het licht*, prent van Gustave Doré bij Dantes *Divina Commedia. Paradiso*, 1868. Pagina 50: *Bevrijding en licht in de duistennis*, detail uit schilderij van Jeroen Bosch, *Paradijs en Hel*, ca. 1500. Pagina 52: Beelden uit verschillende historische producties van *Fidelio*. Rij 1 links: Deutsche Oper, Berlijn, 1912. Rij 1 rechts: Wiener Staatsoper, Wenen, 1955. Rij 2 links: Deutsche Oper, Berlijn, 1961. Rij 2 rechts: Metropolitan Opera, New York, 1913. Rij 3 links: Royal Opera House, Londen, 1961. Rij 3 rechts: Glyndebourne Festival, Glyndebourne, 1979. Rij 4 links: Staatsoper Hamburg, Hamburg, 1968. Rij 4 rechts: Opernhaus Zürich, Zürich, 2004. Beneden: Wiener Staatsoper, Wenen, 2023. Pagina 72 en 73: *In een donker woud*, prent bij Dantes *Inferno*, Gustave Doré, 1857.

Operavision

Nationale Opera & Ballet werkt samen met OperaVision, een gratis streamingplatform voor opera, gesteund door het Creative Europe-programma van de EU. OperaVision is de plek om online het gevarieerde en diverse landschap van muziektheater te zien. Meer informatie: operavision.eu

BINNENKORT BIJ HET NATIONALE BALLET:

Alexei Ratmansky

STRAVINSKY SPROOKJES

The Fairy's Kiss en Firebird

15 t/m 25 juni 2024

HOUTHOFF

HOOFDSPONSOR VAN
NATIONALE OPERA & BALLET

WIJ VIJEREN

V
J
J
A
A
R
S
A
M
E
N
W
E
R
K
I
N
G

www.houthoff.com

Nationale
Opera
&
Ballet

Ontdek seizoen 2024 – 2025

Ga naar
operaballet.nl

De Nationale Opera

Rigoletto
Peter Grimes
Le lacrime di Eros
Die Fledermaus
Die ersten Menschen
Een lied voor de maan
Idomeneo, re di Creta
OFF: We Are The Lucky Ones
Die Frau ohne Schatten
Dido & Aeneas
Hoe Anansi the stories of
the world bevrijdde
Boris Godoenov

Het Nationale Ballet

Generation Dance
Don Quichot
Notenkraker & Muizenkoning
Jewels
Lady Macbeth
Hoe Anansi the stories of
the world bevrijdde
Other Dances
In C

